

Zinātnes Vestnesis

LPSR ZINĀTŅU AKADEMĪJAS UN LATVIJAS ZINĀTŅIEKU SAVIENĪBAS INFORMATĪVAIS BILETENS

IZNAK KOPS 1989. GADA SEPTEMBRA

1990. GADA FEBRUARIS NR. 2 (4)

LATVIJĀS ZINĀTŅIEKU SAVIENĪBĀ

Rīgā 1988. gada 27. novembrī nodibinājās radošā apvienība — Latvijas Zinātnieku savienība (LZS). Tā radās kā neatkarīga sabiedriska organizācija, lai apvienotu aktīvākos Latvijā un tas interesēs strādājošos zinātniekus. Savā darbībā LZS rīkojas saskaņā ar humānisma un zinātniskuma principiem, profesionālo kompetenci un pilsonisko sirdsapziņu, prioritāti piešķirot vispārcilvēciskajām vērtībām. LZS risina vispārnozīmīgus plašām zinātnes aprindām un visai sabiedrībai būtiskus jautājumus, aktīvi reaģē uz tautas sabiedriskās un politiskās dzīves norisēm.

LZS mērķos ietilpst zinātnes pārkārtošana republikā, balstoties uz demokrātiju un atklātumu, zinātnes un sabiedrības savstarpējās sapratnes un uzticības atjaunošana. Arī tas, lai zinātnieki apzinātos savu atbildību sabiedrības priekšā, tāpat, lai veidotos pareiza sabiedrības attieksme pret zinātni, tās atbilda par zinātnes attīstību, jo zinātne ir sabiedrības progresā priekšnoteikums. LZS rūpju lokā tāpat ir perspektīvo zinātnes pētījumu izvirzīšana un atbalstīšana, fundamentālo pētījumu prioritātes nodrošināšana.

LZS aktīvi piedalās to zinātnisko koncepciju izstrādē, kas veicina republikas ekonomikas un kultūras attīstību, saimnieciskās un politiskās suverenitātes notiprināšanu. Par nozīmīgu uzdevumu LZS izvirza Latvijas dabas bagātību, energoresursu, darbaspēka, zinātniskā potenciāla, kultūras vērtību u. c. nacionālo bagātību saprātīgu, zinātniski pamatotu vairošanu un izmantošanu.

Būtiski nozīmīga pašreizējā republikas situācijā ir ekoloģisko problēmu risināšana, LZS līdzdalība zinātnisko koncepciju izstrādē, konkrētās ekspertīzēs un materiālu analizēs.

Lai Latvijas zinātne paceltos pasaules zinātņu līmeni, LZS ir par Latvijas zinātnieku plašu sadarbību ar citu republiku un ārvalstu zinātniekiem un zinātniskiem centriem, par plašāku jauno speciālistu stāžēšanos ārvalstu zinātniskās iestādēs. LZS stimulē visciešākās sadarbības izvērsšanu starp latviešu zinātniekiem visā pasaulē, veicina aizrobežu latviešu zinātnieku iekļaušanu zinātniskā darbā Latvijā. Lai rastos labvēlīgāka situācija humanitāro zinātņu, īpaši vēstures attīstībai, LZS ir par specifonu likvidēšanu bibliotēkās, par brīvu pieeju zinātniekiem visiem arhīvu materiāliem, par zinātnieku ideoloģisko un politisko neatkarību. Mūsdienu reālos apstākļos nozīmīga ir arī zinātnisko institūtu darbības demokratizācija, zinātnieku sociālās un juridiskās aizsardzības nodrošināšana.

Savu mērķu sasniegšanai LZS rīko diskusijas, konferences u. c. pasākumus, izmanto presi un citus masu informācijas līdzekļus.

Un nu jau vairāk nekā gadu rit LZS darbība, lai tuvotos šo daudzpusīgu uzdevumu īstenošanai, lai aktivizētu visu plašo zinātnieku saimi «Tēvzemes un zinātnes» augšupejai.

J. Graudonis,
LZS valdes loceklis

Elmārs Grēns,
LZS valdes sekretārs

LZS PIRMĀ GADA VEIKUMS

Latvijas zinātnieku savienība sevi pieteikusi sabiedrībā ar spraigu darbu, jauna ceļa meklējumiem, ar veiksmēm un kļūdām. Savās domās un darbos mēs sekojam sabiedrībā notiekošajiem procesiem un rīkojamies atbilstoši savai pārliecībai, pieņemtajai programmai. Mēs deklarējam un aicinājam, atbalstījam un nosodījam, pieprasījam un kritizējam, aktīvi paužot savu zinātnieku viedokli, manuprāt, pietiekoši skaidri parādot, ka zinātnieki nebūt nepieder pie sabiedrības konservatīvākās daļas. Vienlaikus sapratām, ka mums, kā zinātnieku savienībai, galvenā darbība jākoncentrē tādu jautājumu risināšanai, kas saistīti ar mūsu profesiju un kurus bez mūsu līdzdalības diez vai kāds cits spētu risināt vēlamajā virzienā un tempos. Manuprāt, mums visumā izdevās sabalansēt šīs abas aktivitātes — sabiedrisko un zinātnisko, gan nepārvēršot LZS par vienu no daudzajām sabiedriski politiskajām organizācijām, gan novēršot pašizolēšanas zinātnes «ziloņkaula tronī».

Saprotu, ka nedaudz priekšlaicīgi pēc pirmā darba gada gūt objektīvus priekšstatus par LZS kā zinātniskās sabiedrības pārstāvības orgānu, vēl jo vairāk tāpēc, ka arī LZS kā katra lielskaitlīga organizācija sirgst ar hronisku kopdarbības trūkumu. Daudzos gadījumos darbojamies pēc ierastā šablona — «augšas» strādā, bet plašākas biedru masas labākā gadījumā neiebilst pret šādu darbību. Ja mums ir radies diezgan pilnīgs priekšstats par LZS komisiju darbu, kurās apvienoti aktīvākie biedri, tad par individuālo LZS biedru aktivitātēm un teritoriālo sekciju darbību mums praktiski nav nekādas informācijas. Pat LZS Padomes locekļu vidū nereti valda inertums, daži pat neveic nekādu mums zināmu darbu LZS ietvaros. LZS dibināšanas laikā pasludinātais pamatprincips savienības darbībā — biedru iniciatīva no apakšas acīmredzami nestrādā. Atsevišķu biedru ierosinātais un iesākumā daudzsološais Diskusiju klubs tā arī neieviesās LZS biedru aktivitātes trūkuma dēļ. LZS biedru pašiniciatīvu, protams, bremzēja reāla Informācijas centra trūkums, kas nodrošinātu abpusēju informācijas plūsmu — no Valdes uz LZS biedriem un otrādi. Tikai pēc gada darba mēs, domājams, esam radījuši kaut cik sistemātiski darbojošos Informācijas centru.

Kādas tad bija LZS galvenās aktivitātes pirmajā darbības gadā? Jau ar pirmajiem jaundibinātās LZS soļiem, pirmajā Padomes sēdē 1988. gada 1. decembrī, nolēmām aktīvi iestāties par Latvijas Zinātņu akadēmijas statūtu izmaiņām demokratizācijas virzienā. Jaundibinātā LZS Zinātnes organizēšanas un finansēšanas komisijā (vad. E. Grēns), aktīvi iesaistot plašā diskusijā ZA institūtu kolektīvus, radīja labvēlīgus apstākļus arī ZA Prezidija organizētai komisijai, lai pēdējā liktu priekšā ZA kopsapulcei būtiski pārveidotu statūtu projektu un panāktu tā pieņemšanu. Kā zināms, statūtu maiņas padarīja demokrātiskākas institūtu direktoru vēlēšanas, nodrošināja institūtu zinātniskajām padomēm lēmējtiesības un neatkarību no direkcijas, svarīgākajos zinātniskās darbības jautājumos pieņemt neatkarīgus lēmumus. Statūti pirmo reizi pasludināja tēmas vadītāja tiesības pašam lemt par atvēlēto līdzekļu izmantošanu un zinātniskā kolektīva komplektēšanu. Tāpat statūti nostiprināja institūtu neatkarību no ZA Prezidija un Nodaļām, pasludināja Latvijas Zinātņu akadēmijas suverenitāti. Juridiskie pamati demokrātiskiem ZA pārkārtojumiem ir ielikti, laiks rādīs kā institūtu zinātniskie kolektīvi mācēs un gribēs panākt reālas pārmaiņas savā darbībā.

Strādājot pie Zinātņu akadēmijas reorganizācijas plāniem, LZS Komisija nevarēja paiet garām vispārējai uz birokrātijas un centralisma principiem balstītai Latvijas zinātnes vadības sistēmai, tās atrautībai no augstākās izglītības. Tā dzima ideja ķerties pie daudz nopietnāka darba —

izstrādāt pamatus Latvijas zinātnes vadības un finansēšanas principu radikālai pārveidei. Lai panāktu pēc iespējas plašākas diskusijas šajā jautājumā, LZS 1989. g. 25.—26. maijā organizēja konferenci «Latvijas zinātne: problēmas un perspektīvas», ko ievadīja virkne ievadsemināru LVU, RPI un Latvijas konservatorijā. Paralēli šiem ievadsemināriem LZS Zinātnes organizēšanas un finansēšanas komisija uzsāka regulāru darbu, lai izstrādātu «Latvijas zinātnes organizēšanas un finansēšanas koncepciju». LZS maija konference rezumēja komisijas darbu un uz šīs LZS koncepcijas pamata tika izstrādāti «Priekšlikumi jaunam zinātnisko pētījumu vadības mehānismam Latvijā», kurus pieņēma ZA kopsapulce 1989. g. 26. oktobrī. Darbs pie Latvijas zinātnes reorganizācijas turpinās.

Ipašu nozīmi LZS piešķir sakariem ar latviešu un baltiešu akadēmiskajām organizācijām ārzemēs. Valdes locekļi savos neoficiālajos ārzemju braucienos nodibināja sakarus ar Baltijas studiju veicināšanas asociāciju (AABS), Latviešu inženieru apvienību (LIA) un Latviešu akadēmisko mācībspēku un zinātnieku apvienību (LAMZA). Tiek apsvērta iespēja uzņemt ārzemju latviešus par LZS biedriem. Tikšanās reizē Gananokvē (Kanāda) LZS un AABS parakstīja vienošanos par Akadēmisko apmaiņu fonda dibināšanu. Šis fonds palīdzētu organizatoriski un materiāli atbalstīt Dzintenes latviešu zinātnieku ilgtermiņa stažēšanos ārzemēs un trimdas latviešu zinātnieku studijas Latvijā. LZS jau griezusies pie saviem biedriem — jaunajiem zinātniekiem ar aicinājumu izmantot iespējas, ko mums varētu sniegt Akadēmisko apmaiņu fonds un pieteikt savas kandidatūras zinātniskam darbam ASV un Kanādā.

Sadarbībā ar AABS, LIA un LAMZA esam stājušies par Latviešu zinātnieku vispasaules kongresa organizēšanu, kuru paredzam sasaukt Rīgā 1991. gadā jūlijā (organizēšanas priekšsēdētājs A. Krēsliņš). Šim vienreizējam notikumam Latvijas zinātnes dzīvē būtu jātuvina un jāsaliedē izkaisīto latviešu zinātnieku saime Latvijas nākotnes vārdā. Grūti pārvērtēt šādas tikšanās nozīmi arī akadēmisko apmaiņu ziņā. Kongresa organizāciju atvieglos arī Latviešu inženieru savienības dāvana — personālais skaitļotājs, kurš nodots LZS Informācijas centra rīcībā.

Lai arī nepastāv oficiāla koordinācija LZS politiskajā darbībā ar Latvijas tautas fronti, atsevišķi pasākumi veikti kopā ar LTF. Seit varētu minēt kopējo darbu socioloģisko pētījumu laukā, LTF un LZS kopējās delegācijas braucienu uz Kanādu un ASV 1989. g. aprīlī, Augstākās Padomes deputātu kandidātu apzināšanu Latvijas inteliģences vidū un pēdējā laikā LZS Valdes un Zinātņu akadēmijas LTF Nodaļas Valdes kopējo akciju sakarā ar ZA Prezidenta un viceprezidentu vēlēšanām.

LZS Valde Rīgā tikās arī ar Maskavas ZS, Ļeņingradas ZS un PSRS ZA pārstāvjiem nolūkā noskaidrot šo Zinātnieku savienību platformas un iespējamās sadarbības veidus. Tikšanās reizē LZS pārstāvji, tāpat arī Igaunijas un Lietuvas ZS pārstāvji kritizēja PSRS ZS lēmumu veidot savu savienību pēc stingra centralisma principiem — individuāli biedri un reģionālo organizāciju statuss. Baltijas ZS šāds PSRS ZS statuss nav pieņemams, taču tās ir gatavas sadarboties ar PSRS ZS kā neatkarīgas Zinātnieku savienības uz pilnīgas līdztiesības principiem.

Pie LZS noorganizēts un darbojas kooperatīvs «Scientia» ar savu bankas kontu, daļu no peļņas kooperatīvs pārskaitīs LZS bankas kontā.

LZS Padomes pārstāvji ņem dalību Latvijas Zinātņu akadēmijas Prezidija sēdēs un republikas augstskolu Padomju sēdēs, paužot LZS viedokli par apspriežamiem jautājumiem.

Jānis Kļava

PAR LZS KOMISIJĀM

LZS Programmā nosprausto mērķu, kā arī atsevišķu uzdevumu realizēšanai LZS izveidoja vairākas komisijas. To saraksts publicēts «Zinātnes Vēstneša» pirmajā numurā. Tagad izveidotas vēl divas komisijas:

1) Politiskā — koordinators R. Rikards:

2) Mākslas kompleksās izpētes komisija — koordinatore R. Bebre.

Visas LZS komisijas var sadalīt divās grupās: Savienības funkcionēšanu nodrošinošās (palīgkomisijas) un programmātiskus mērķus realizējošās (pamatkomisijas). Ķaut arī komisijas samērā jaunas, tās jau ir veikušas diezgan daudz.

Intensīvi darbojas biedru uzņemšanas (koordinatore — E. Gudriniece) un sakaru ar masu informācijas līdzekļiem (koordinators — J. Balodis) palīgkomisijas. Šobrīd LZS ir uzņēmusi 1372 biedrus, bet iesniegumu straume neapsīkst. Diemžēl joprojām nav nokārtots jautājums par biedru kartēm un krūšu nozīmītēm. Var tikai apskaut lietuviešus, kuriem nozīmītes (gan vienkāršākā izpildījumā nekā mūsu iecerētās) bija gatavas jau Zinātnieku savienības dibināšanas kongresa atklāšanas brīdī. Informācija par LZS darbu, tās rezolūcijas, paziņojumi, deklarācijas, atklātās vēstules, aicinājumi, utt. arvien biežāk atskan Rīgas radio pārraidēs, TV Panorāmā, parādās «Latvijas Jaunatnē», «Literatūrā un Mākslā» u. c. laikrakstu slējās.

No pamatkomisijām visvairāk ir paveikušas Zinātnes organizēšanas un finansēšanas komisija (koordinators — E. Grēns), kā arī jaunizveidotā Politiskā komisija. Pirmās komisijas darba rezultātā ir radīta Latvijas zinātnes organizēšanas un finansēšanas koncepcija, kuru paredzēts publicēt žurnālā «Zinātne un Mēs». Atšķirībā no Latvijas (PSR) Zinātņu akadēmijas analogiskā veidojuma LZS koncepcija balstās uz likumdošanas, izpildi un kontroles funkciju stingru un konsekventu atdalīšanu, paredzot triju neatkarīgu zinātnes pārvaldes orgānu izveidošanu. Šādi orgāni būtu: Zinātņu komisija (vai Padome) pie Latvijas Augstākās Padomes, Zinātnisko pētījumu centrs pie Ministru Padomes un Neatkarīga zinātniskā ekspertīze pie jaundibināmās Konstitūcijas Padomes (Tiesas?). Kā zināms, varu dalīšanas princips ir sine qua non kā tiesiskās valsts, tā arī jebkuras tiesiskās pārvaldes sistēmai. Turpretim ZA izstrādātajā variantā paredzēts tikai viens pārvaldes orgāns — Latvijas Zinātnes padome, kas apvienotu visas trīs varas. Pie kā tas noved valstī, mēs pārāk labi zinām; nav grūti paredzēt, ka zinātnes jomā rezultāts būs līdzīgs. Atliek tikai turpināt cīnīties par to, lai tiktu akceptēta un realizēta LZS nevis LZA koncepcija.

Politiskās komisijas izstrādātā Neatkarīgas Latvijas valsts atjaunošanas koncepcija (sk. «Literatūra un Māksla» 1989. g. 6. oktobrī) ir dokuments, kuru grūti novērtēt par augstu. Jau veselu gadu Latvijas sabiedrībā un masu informācijas līdzekļos nerimst asa diskusija starp divu neatkarības sasniegšanas ceļu piekritējiem — «parlamentāriešiem» un Pilsoņu Kongresa aizstāvjiem. LZS koncepcijā šī dilemma tiek atrisināta ar priekšlikumu, lai par Latvijas nākotni lemtu divpalātu Satversmes sapulce, kuras viena — Tautas Palāta — tiks ievēlēta balsojot visiem Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem, bet otrā — Republikas jeb Pilsoņu Palāta nebūs nekas cits, kā tas pats Pilsoņu kongress.

Asociācijai «Latvija un latvieši pasaulē» (koordinators — J. Stradiņš) arī ir LZS komisijas statuss. Tās uzdevums ir nodibināt un attīstīt sakarus ar ārvalstu zinātniekiem, kuri vai nu cēlušies no Latvijas, vai strādā pie problēmām, kas saistītas ar Latviju un latviešiem. Asociācija iecerējusi izdot enciklopēdiju 12 sējumos par Latviju un latviešiem. Sadarbībā ar LAMZA (Latvijas Akadēmisko Mācībspēku un Zinātnieku Asociāciju) pa-

redzēts Rīgā izveidot jauno Studiju centru ar bibliotēku, izmantojot blakus citiem avotiem, arī ārzemju latviešu ziedojumus. Ārējo sakaru Komisija (koordinators — J. Kotomins) veica lielu darbu kontaktu nodibināšanai ar PSRS un citu valstu zinātnieku organizācijām un fondiem, izsūtītām informāciju par LZS dibināšanu un tās programmātiskos dokumentus. Galvenais, pie kā šobrīd strādā šī komisija, ir tiešu personisku kontaktu veicināšana starp Latvijas un ārvalstu zinātniekiem. Nolūkā atvieglot mūsu kolēģiem šādu kontaktu uzturēšanu pie LZS tika nodibināts starptautiskās saskarsmes oficiālās valodas — angļu valodas — apmācības centrs.

Augstskolu pedagoģijas komisija, kuru vada R. Garleja, strādāja pie jaunas izglītības koncepcijas, augstskolu autonomijas u. c. aktuāliem jautājumiem. Komisija izskatīja arī Latvijas PSR Tautas izglītības likumprojektu un nāca pie slēdziena, ka šis birokrātiskās sistēmas radijums absolūti neatbilst suverēnās Latvijas Valsts vajadzībām. LZS būtu gatava izstrādāt alternatīvu likumprojektu (ja tāds tiktu oficiāli pasūtīts).

Savukārt, Skolu komisija (koordinators — A. Andžāns) veica praktiskākus darbus: organizēja reģionālo vasaras skolu sistēmu, mazās universitātes, olimpiādes, nolūkā apzināt spējīgākus skolēnus (gk. eksaktajās zinātnēs), veicināt viņu iestāšanos augstskolās un pievēršanos zinātnei. Taču netrūka darba arī ar jaunām mācību programmām un grāmatām Latvijas skolām.

Aktīvi darbojas Zinātņu popularizēšanas komisija (koordinators — H. Grigalinovičs). Tās locekļi uzstājas ar lekcijām ekoloģijā, biotehnoloģijā, medicīnā un bioloģijā. Lekcijas notiek kā speciālistu auditorijās, tā arī skolās, sanatorijās, rūpnīcās utt. Sagatavots jauns lekciju cikls par AIDS problemātiku mūsu apstākļos. Tuvākajā laikā paredzēts paplašināt komisijas risināmo jautājumu loku, iepazīstināt tautu ar zinātnes lomu sabiedrībā, ar zinātnes organizēšanas un finansēšanas problēmām utt. Globāls mērķis šai komisijai būtu panākt «zinātnes un sabiedrības savstarpējas sapratnes un uzticības atjaunošanu un nostiprināšanu» LZS Programmā. Taču šā mērķa īstenošana prasa daudz vairāk spēku, nekā patlaban ir komisijas rīcībā. Gribas aicināt visus LZS biedrus, kuri jūt sevī aicinājumu kļūt par zinātnes popularizētājiem, iekļauties zinātnes popularizēšanas komisijas darbā.

Ekoloģisko problēmu komisija (koordinators — P. Cimdiņš) sadarbībā ar Latvijas Valsts Dabas Komiteju organizēja Ventspils ekoloģiskās siluācijas starptautisko ekspertīzi. Ekspertu vidū bija 10 ASV speciālisti. Cerams, ka šoreiz ekspertu slēdzienam būs lielāka ietekme, nekā tas ir bijis līdz šim. Bez tam tika strādāts pie vides ķīmijas laboratorijas izveidošanas Latvijas Universitātē (kopā ar firmu «Eco-Latvia»). Nākotnē šī laboratorija varētu izvērsties par Ekoloģisko centru, vai pat Ekoloģisko fakultāti.

Enerģētikas problēmu komisija (koordinators — A. Grundulis) darbojas saskaņoti ar Latvijas Enerģētiķu savienību. Bēdīgi slavenās 750 kV līnijas celtniecības pārtraukšana tika panākta arī šīs komisijas protesta ietekmē. LZS enerģētiķu paspārnē tiek izstrādāti mazjaudas un lieljaudas vēja ģeneratori u. c. alternatīvi enerģijas avoti, tiek sniegtas konsultācijas zemnieku saimniecībām lauksaimniecības enerģētikas jautājumos.

Lauksaimniecības problēmu komisijas (koordinatori — J. Kaktiņš un B. Rižva) redzeslokā ir migrācijas procesu sociāli ekonomiskās sekas Latvijas laukos, lauku ražošanas potenciāla izpēte, kā arī likumdošana par zemnieku servisa kooperatīviem. Komisija strādā sadarbībā ar Latvijas Lauksaimnieku savienības LLA biedrību. Komisijas locekļi nodarbojas arī ar lauksaimniecības zinātņu popularizēšanu.

Socioloģijas problēmu komisija (koordinators — P. Laķis) kopā ar LTF Sociālās prognozēšanas komiteju izpētīja izvērtējumus par Latvijas politisko līderu kā arī par dažādu sabiedriski politisko organizāciju popula-

ritāti. Komisijai nodibinājušies cieši sakari ar neatkarīgo Latvijas Sociologu asociāciju. LZS (tās sociologu personā) ir viena no dibinātājorganizācijām akciju sabiedrībai «Latvijas sabiedriskās domas izpētes centrs».

LZS Vēstures komisijas (koordinātors — H. Strods) galvenais uzdevums ir aizpildīt «baltos plankumus» mūsu valsts vēsturē. Kopā ar LŪ Latvijas vēstures katedru un asociāciju «Latvija un latvieši pasaulē» uzsākts darbs pie grāmatas «Latviešu zinātne un kultūra ārzemēs 1944.—1990.». Grāmatas autoru vidū ir kā Latvijas, tā arī ārvalstu zinātnieki. Komisija vāc materiālus par 1939.—1945. g. notikumiem Latvijas, abu Vācijas, Polijas, Zviedrijas, ASV u. c. arhīvos. Ar LU Vēstures fakultātes studentu palīdzību vāc un apkopo notikumu aculiecinieku atmiņas par šo laiku («oral history»). Paredzēts izdot brošūras vairākās valodās par aktuāliem Latvijas vēstures notikumiem.

Preses komisija (koordinatore — R. Bebre) organizē divu LZS preses orgānu izdošanu — informatīvā mēnešraksta «Zinātnes Vēstnesis» un žurnāla «Zinātne un Mēs» (zinātniski populārā žurnāla «Zinātne un Tehnika» pēcnācēja).

Izveidotas abu izdevumu redaklējijas, tiek nodrošināti to «portfeļi». «Zinātne un Mēs» taps par jauna tipa žurnālu, kas, blakus populāriem rakstiem par zinātnes (un arī tehnikas) problēmām un jaunākiem sasniegumiem, pievērsīsies arī aktuālām sociālām un politiskām tēmām, kas mūsai laiku lasītājiem varbūt ir pievilcīgākas.

Lielu darbu valsts valodas lietošanas sfēras paplašināšanā veic L. Skujas vadītā komisija «Latviešu valoda informātikā un skaitļošanas tehnikā». Taču briest ideja paplašināt šīs komisijas tematiku, lai aptvertu arī citas aktuālas informātikas problēmas.

Lielas problēmas ir Jauno zinātnieku komisijai (koordinātors — F. Pirogova), jo jauniešu skaits LZS biedru vidū ir visai neliels. Tāpēc galvenais uzsvārs komisijas darbā tiek likts uz propagandu un fonda izveidošanu jauno zinātnieku atbalstīšanai. LZS Padomei būtu jāpievērš lielāka uzmanība darbam ar jaunatni, ja negrib, lai Zinātnieku savienība pārvērstos par zinātnes veterānu padomi.

Bez iepriekšminētajām, ir pieteiktas un skaitās izveidotas arī citas komisijas, piemēram, Juridiskā (koordinātors — A. Plotnieks), Augstskolu zinātnes (koordinātors — A. Krēsliņš), taču reāls darbs tajās vēl nav sācies.

Piedalīšanās vismaz vienas komisijas darbā ir katra LZS biedra pienākums. Pagaidām komisijās strādājošo biedru skaits pat pēc visoptimistiskākajām aplēsēm nepārsniedz 10 procentus. Tātad, rezerves šeit ir milzīgas. Galu galā tikai rezultatīvu komisiju darbs perspektīvā varēs apliecināt sabiedrībai LZS eksistēšanas nepieciešamību.

Aina Blinkena,
LZS Padomes locekle

LZS ZINĀTŅU AKADEMIJĀ

Vai šajā visdažādāko grupu, grupējumu, biedrību, savienību, pat partiju dibināšanas laikā bija jēga veidot vēl vienu vienību? Bez šaubīšanās varu teikt — jā.

Ir nepieciešama domubiedru apvienošanās kādas idejas, kāda mērķa sasniegšanai, un arī kādas profesijas (ja tā var dēvēt zinātņi) organizēšanai un integrēšanai. Ilgus gadus Padomju valsts mērogā zinātne bija ne vien vāji balstīta ekonomiski un organizatoriski, bet zemu tika turēts arī zinātnieka prestižs un attieksme pret viņa personību. Bija t. s. radošo darbinieku savienības, radošās jaunatnes nometnes u. tml., bet nekad par radošu darbinieku nav ticis uzskatīts zinātnieks — ne zinātnes ceļa sākējs,

ne akadēmiķis. Taču tagad, kad visi sabiedrības spēki virzāmi uz Latvijas suverenitātes piepildījumu, mūsu tauta, kuras rīcībā nav ne zelta, ne naftas, ne arī daudzu citu varenu dabas resursu, ar kuru iztirgošanu dažas valstis mēdz stiprināt sava valstiskuma ekonomiskos pamatus, mēs varam pastāvēt ar savu gara un prāta spēku, ar maksimāli veiksmīgi risinātu zinātniskās domas vadišanu un optimālu organizēšanu.

Latvijas zinātnei līdz šim nebija īsti vienota integrējoša centra, kas ne vien aptvertu dažādu iestāžu un augstskolu oficiālos darba plānus, bet arī veicinātu zinātniskā darba veicēju personiskos kontaktus, radītu plašākas iespējas vienas zinātnes nozares darbinieku domu apmaiņai un tuvinātu dažādu nozaru speciālistus savstarpējām ierosmēm.

Nopietns solis šāda integrējoša centra radīšanai bija Latvijas Zinātnieku savienības nodibināšana, un aizvadītais gads rāda, ka daudziem no dibinātāju mērķiem esam tuvojušies. LZS savas ierosmju bagātās valdes un priekšsēdētāja akadēmiķa E. Grēna vadībā jau ieguvusi stabilu vietu ne vien zinātnieku un citu radošo savienību vidū, bet arī plašākā sabiedrībā. LZS pārstāvji darbojas arī Latvijas Kultūras Padomē.

Tieši zinātnes tālāko organizatorisko formu meklējumos nozīmīga bija jūnijā sarīkotā konference par šiem jautājumiem, kurā izkristalizējās virkne būtisku secinājumu, kaut vai, piemēram, letonistikas pētījumu prioritātes atzīšana. Īpaši pieminama LZS iniciatīva asociācijas izveidošanai latviešu darbības izpētei visā pasaulē. Svarīga ir arī līdzdalība Zinātņu akadēmijas Statūtu veidošanā, Latvijas zinātnes attīstības koncepcijas izstrādāšana un tālākie meklējumi šai jomā, kas skar tieši zinātnieku profesionālās problēmas.

Taču ne mazāk svarīga bijusi LZS sabiedriskā darbība, atsaucoties uz republikas sabiedriskās dzīves aktualitātēm, palīdzot risināt akūtās problēmas kā ekonomikas, tā politikas jomā. LZS piedalījies gan latviešu valodas statusa, gan Valodu likuma balstīšanā, gan ekoloģisko problēmu risināšanā, izskatīts arhīvu jautājums, attieksme pret karadienesta problēmām, Rīgas Humanitāro institūtu u. c. LZS pozīciju raksturo arī tas, ka tā viena no pirmajām izteikusi savu attieksmi pret sava Goda biedra akadēmiķa Andreja Saharova pēkšņo aiziešanu un solās augstu turēt viņa novēlējumus un ideālus.

LZS kodola iniciatīvas bagātajā un rosmīgajā darbībā daudz gūst arī katrs no Padomes locekļiem, un es, piemēram, daudz varu mācīties no citu nozaru speciālistiem — viņu konstruktīvo domāšanu, racionālos spriedumus, aso reakciju uz notikumiem, perspektīvas izjūtu. LZS darbā labāk kļūst redzamas dažādu nozaru saskares un sadarbības iespējas, iespējas iepazīt izcilas Latvijas zinātnes personības.

Diemžēl jāatzīst arī, ka pagaidām aktīvā darbībā par maz iesaistīti lielais vairums LZS biedru. Cēlonis tam zināmā mērā ir organizatoriska rakstura grūtības, bet neapšaubāmi — arī tas, ka šai Savienībai joprojām nav savu pastāvīgu telpu, kur pulcēties arī ārpus regulārajām sēdēm un sanāksmēm. Taču aiz muguras ir tikai pirmais darba gads, un sen zināms, ka pirmie soļi ir visgrūtākie. Ir pamats ticēt, ka tiks atrisināti gan telpu, gan citi jautājumi un no Latvijas Zinātnieku savienības darbības iegūs ne tikai Latvijas zinātne vien.

Rihards Kondratovičs,
profesors, LU zinātņu prorektors

LZS UNIVERSITĀTĒ

Latvijas zinātnieku savienība izveidojusies par rosīgu sabiedrisku organizāciju, kas apvieno sevī galvenokārt republikā, dažādās iestādēs strādājošos zinātniekus. LZS darbība ir brīva, atraisīta, tā ir aktīvi iesaistījusies mūsu sabiedrības pārbūves procesā. Ar gandarījumu var atzīmēt,

ka LZS vārdu ļoti bieži varam lasīt republikas presē, par tās darbību dzirdēt radio un televīzijā. Zinātnieki, kas ir apvienojušies LZS jau kopš tās pastāvēšanas pirmajām dienām, aktīvi piedalās republikas sabiedriskajā un politiskajā dzīvē, izteikusi savu nostāju visos mūsu tautai vitāli svarīgajos jautājumos, vai tas būtu jautājums par Latvijas ekonomisko un politisko suverenitāti, latviešu valodu, starptacionālajām attiecībām, izmaiņām Konstitūcijā, vēlēšanu likumā vai arī par jautājumiem, kas tieši skar pašus zinātniekus — par zinātnes demokratizāciju.

Viens no LZS aktivitātes objektīvākajiem rādītājiem, manuprāt, ir tās organizētās konferences par svarīgākajiem mūsu dzīves jautājumiem. Tā, piemēram, konference, kas notika 1989. gada maijā, bija veltīta Latvijas zinātnes un augstākās izglītības attīstībai. Otrā konference aizvadītā gada decembrī tika veltīta problēmām, kas saistītas ar pāreju uz Latvijas neatkarību. Nākamajā konferencē apskatīs izglītības problēmas.

Šī lielā rosība ir izskaidrojama ar lielo demokrātiju, kas valda LZS. Te katrs zinātnieks var sevi apliecināt darbā kādā no daudzajām komisijām, diskusijās.

LZS rosība ir jūtama arī Latvijas universitātē. Jau ilgi pirms LZS nodibināšanas tās orgkomitejas štābs atradās Raiņa bulvārī 19, kas pulcināja ap sevi aktīvākos zinātniekus, Un tagad arī daudzi LU mācību spēki un zinātnieki ir LZS biedru pulkā. Kā aktīvākos var minēt zinātņu doktorus, profesorus Ilmāru Vitolu, Jāni Kļavu, Andri Plotnieku, Martu Rudzīti, Jāni Bārziņu, Jevgēniju Kotomīnu, zinātņu kandidātus Agri Andžānu, Jāni Balodī, Juri Dzelmi un daudzus citus.

Ir jānovēl LZS un tās vadītājiem līdzšinējo aktivitāti un panākumus zinātnes demokratizēšanā un cīņā par brīvu, demokrātisku, tiesisku un neatkarīgu Latviju.

Oskars Martinsons

LZS RĪGAS POLITEHNISKAJĀ INSTITŪTĀ

No Rīgas Politehniskā institūta vairāk nekā divarpus simtu darbinieku ir iekļāvušies Latvijas Zinātnieku savienībā. Tie pārstāv visas deviņas fakultātes un citas institūta struktūrvienības.

Ko tad kopš savienības dibināšanas esam paveikuši? Piedalījāties visu LZS stratēģisko virzienu īstenošanā. Gribētos uzteikt patiesi grūto darbu mašīnbūves un citu rūpniecības nozaru uzņēmumu optimizēšanā. Pie mums vēl ir daudz Vissavienības pakļautības uzņēmumu, zinātnisko iestāžu un laboratoriju, un viņu darbības apzināšanā un analizē piedalījās LZS biedri.

Veiksmīgi tika organizēta konference par augstskolu zinātnes problēmām institūtā un vēlākā piedalīšanās visas savienības konferencē «Latvijas zinātne — problēmas un perspektīvas».

Mūsu nodaļa tā pa istam aktivizēja jau agrāk iesāktu darbu, lai izdotu grāmatu vairākās daļās par RPI vēsturi. Aktivitātes bija arī zinātnisko sakaru iedibināšanā ar tautiešiem ārzemēs, bet jaunnodibinātās asociācijas «Latvija un latvieši pasaulē» vadības sastāvā ir arī divi mūsu profesori — I. Kņēts un A. Krēsliņš. Tika ņemta daļa Igaunijas, Lietuvas un Latvijas zinātnieku savienību asociācijas «Balticum» izveidošanā.

Būdami LZS sastāvā, mūsu mācību spēki un zinātniskie darbinieki varēja vieglāk realizēt savas ieceres arī lokālajos virzienos, piemēram, enerģētiskā, radiotehnikā, ķīmijā u. c.

Tā arī RPI nodaļa ir devusi savu artavu kopējā LZS darbā.

Andris Krēsliņš,

LZS Valdes atb. sekretāra vietnieks

NO LZS TAPŠANAS VĒSTURES

Latvijas PSR Radošo savienību vēsturiskais jūnija plenums saliedēja būtiskākos republikas progresīvos spēkus, noformulēja tobrīd vēl šķietami pārdošus, bet emocionāli pārliecinošus suverēnas Latvijas atjaunošanas plānus, neatgriezeniski pievērsa visas sabiedrības uzmanību latviešu nācīgas iznīcības draudiem. Šajā vēsturiskajā Latvijas inteliģences sanāsmē, PSKP XIX konferences priekšvakarā, ideoloģiskajā un politiskajā cīņā organizēti iekļāvās rakstnieki, arhitekti, mākslinieki, komponisti, žurnālisti, kinematogrāfisti un teātra cilvēki — visi radošo savienību gaišie spēki.

Uz Maskavu, uz partijas konferenci pošas republikas delegāti, tai skaitā Zinātņu akadēmijas prezidents Bruno Puriņš, kuram ceļa maizi dot Salaspilī Neorganiskās ķīmijas institūtā 22. jūnijā sanāca ap 300 redzamu zinātnieku. Pēc 8 stundu satrauktas apspriešanas viņi pieņēma lēmumu (publicēts «Padomju Jaunatnē» 30.06.88), kurā pirmo reizi izskan doma, ka ir nepieciešams apvienot Latvijas zinātniekus radošā savienībā. Tad arī tiek formulēts tās galvenais uzdevums — kompetentu, pamatotu un tālredzīgu priekšlikumu izstrādāšana republikas zinātņu potenciāla, darbaspēka un dabas resursu efektīvai izmantošanai.

Tālāk, jūlijā un augustā iniciatīvas grupa (J. Vaivads, J. Grāvītis, P. Cimdiņš u. c.) sastādīja jaunās savienības programmas projektu, izsūtīja to uz svarīgākajiem republikas zinātnes centriem, organizēja apspriešanu. Par noskaņojumu, kāds valdīja zinātnieku vidē šajā periodā, liecina J. Stradiņa («Zinātne un Tehnika», 1988, Nr. 9) un J. Vaivada («Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis», 1988, Nr. 9) raksti. Tas ir satraukums par fundamentālo zinātņu atrautību no republikas saimnieciskajām rūpēm, par kļūmēm kadru sagatavošanā, par augstskolu bēdīgo materiālo bāzi, par vājām ārzemju sakaru iespējām, par zinātnieku sociālā nodrošinājuma problēmām.

Apziņa, ka pašiem jāuzņemas kaut kas no augšas (no direktora, ministrijas, Maskavas) nesankcionēts, vairumā zinātnieku un augstskolas mācībspēku viesa nedrošību, vēlēšanos nogaidīt. Pārāk pamatīga bija stagnācijas inerce. Isti drošo, to, kas nāca uz sapulcēm, uzstājās, rakstīja un plānoja, nebija vairāk par simtu.

Lūzuma punkts aktivitātē noteikti bija Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongress 8.—9. oktobrī. Pēc šīm divām dienām Politiskās izglītības namā, kurām drudzaini satraukta sekoja visa Latvija, radās pārliecība, ka var un vajag darīt nebijušus darbus, ka tos darīsim mēs paši.

LTF dibināšanas kongresa delegātu vidū bija nākošie LZS padomes locekļi, vairāki no tiem kļuva par Tautas frontes Domes locekļiem. 9. oktobrī pieņemtajā LTF Programmā bija iezīmēti galvenie Latvijas zinātnieku uzdevumi. So tekstu, kura gatavošanā daļību ņēma vairums pašreizējo LZS valdes locekļu, var uzskatīt par uzmetumu vēlāk, dibināšanas kongresā izstrādātajai LZS Programmai.

Tomēr noteikti jāatzīmē, ka LZS dibinātāji nebūt nebija tikai tautfrontieši. Priekškongresa sapulcēs vairākkārt nācās kolektīvi pieņemt lēmumus par pamatprincipu: zinātnieka nacionalitāte, viņa politiskā vai reliģiskā pārliecība nedrīkst būt par šķērslī piederībai LZS. Reizē veidojās arī norobežošanās no staļinistiem, sevišķi tiem, kas 1940.—1950. gados ņēmuši daļību represijās un nacionālās inteliģences genocidā.

Oktobrī iniciatīvas grupas sanāca uz apspriedēm katru trešdienu pēc darba, sešos vakarā. Spriedām par jaundibināmās savienības struktūru, darbības principiem, «starta procedūru», statūtu projektu. Statūtu paraugu ņēmām no Latviešu inženieru biedrības, tos papildināja un noslīpēja Andris Plotnieks.

Šajā periodā atbalstu sniedza Latvijas universitātes rektors Juris Zakišs. Septembrī un oktobrī sapulces notika Raiņa bulvārī 19, viņš pats tajās arī centās piedalīties. Vēlāk, reģistrējot iniciatīvas grupu dalībniekus un tos, kas vēlētos piedalīties dibināšanas kongresā, tika izmantoti Fizikas un matemātikas fakultātes datori.

Iespēja reģistrēties par delegātu tiem, kas bija ārpus iniciatīvas grupām, tika paziņota presē mēnesi pirms LZS dibināšanas kongresa. Interesenti aizpildīja anketas, uzrādot savus zinātniskos grādus un nosaukumus, specialitāti, publikāciju skaitu, darba vietu un amatu. Anketu izskatīšanai izveidoja mandātu komisiju Emīlijas Gudrinieces vadībā. Komisija ielūgumus izsniedza vadoties no apsvērumiem, ka zālē ir 1000 vietu un vēlams visu Latvijas zinātņu virzienu, dažādu iestāžu, kā arī dažādu vecuma grupu proporcionāla dalība.

Ļoti atbildīgos orgkomitejas priekšsēdētāja pienākumus uzņēmas veikt Valdis Tauriņš. Telpu, dežūru, ielūgumu un programmu drukāšanas jautājumi tika atrisināti nevainojami.

Viegls nebija arī darbs Programmas un Statūtu rediģēšanas komisijā, kuru vadīt uzņēmas Ēvalds Hermanis. Darbojās viesu komisija (Ilmārs Vitols), preses komisija (Juris Roberts Kalniņš), reģistrācijas komisija (Ruta Bendere un Harijs Bondars). Vispārējo koordinēšanu kopīgi veica Elmārs Grēns, Juris Roberts Kalniņš, Jevgeņijs Kotomins, Valdis Tauriņš, Jānis Vaivads un Ilmārs Vitols. Lai neņem ļaunā šeit neminētie: kongresa organizēšanā pašaieliedzīgi, ārpus darba laika aktīvi darbojās vairāk nekā 200 kolēģu.

26. novembrī, dienu pirms kongresa, Latvijas universitātes Mazajā aulā notika preses konference, bet avīze «Rīgas Balss» publicēja LZS dibināšanas kongresa iniciatīvas grupas deklarāciju. LZS dibināšanas kongress kļuva par ievērojamu republikas mēroga notikumu — to pieminēja visas avīzes, «Cīņa» un «Sovetskaja Latvija» jau nākošajā dienā tam veltīja pusotras lappuses, bet Latvijas televīzija daļu tā gaitas parādīja trīs stundu garā speciālā raidījumā.

Tālāk jau bija jādarbojas ievēlētajai LZS Padomei. Tās 50 cilvēku lielajā sastāvā iegāja: no Zinātņu akadēmijas — 19, no Latvijas Universitātes — 11, no RPI — 5, no LLA — 3, no RMI — 3, bet 9 citiem zinātņu centriem — pa vienam pārstāvim.

Tematisko komisiju un teritoriālo sekciju veidošanās ir fiksēta trīs informācijas lapās, kuras nosūtītas katram LZS loceklim decembra, janvāra un marta beigās.

RPI avīze «Jaunais Inženieris» atzīmēja LZS nodibināšanu ar prorektora Ivara Knēta rakstu, bet vēlāk avīze regulāri informē par LZS aktualitātēm. Līdzīgi mēģina rīkoties arī dažās citās teritoriālajās sekcijās.

Pirmā LZS Padomes rezolūcija «Ziemassvētkus gaidot» publicēta «Padomju Jaunatnē» 1988. gada 21. decembrī. Pirmais LZS valdes paziņojums publicēts turpat 1. janvārī, tas aizstāv LTF pret LPSR prokurora mēģinājumu izstumt to no līdzdalības vēlēšanu kampaņā. (Kā zināms, šis nekorektais mēģinājums neizdevās, un liels skaits progresīvu republikas zinātnieku ir ievēlēti par PSRS tautas deputātiem.) Pirmā Latvijas Radošo savienību kultūras padomes deklarācija, kas pieņemta, piedaloties LZS, «Par Latvijas PSR pilsonību», publicēta «Literatūrā un Mākslā» 1989. gada 11. martā.

LZS biedri piedalījās Kultūras padomes 25. martā rīkotajā klusuma brīdī Brāļu kapos, 30. un 31. martā — Latvijas Radošo savienību apvienotajā plēnumā «Vīnes tikšanās, cilvēku un tautu tiesības Latvijā», bet 15. aprīlī Latvijas Lauksaimnieku savienības dibināšanas kongresā.

Jau kopš LZS dibināšanas darbojās komisija Zinātņu akadēmijas Statūtu koriģēšanai. 6. aprīlī notikušajā Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Kopsapulcē pieņēma vairumu tās iesniegto priekšlikumu, bet LZS atbildīgo sekretāru akademiķi E. Grēnu ievēlēja akadēmijas Prezidijā.

Viena no LZS komisijām 7. aprīlī pārtapa par asociāciju «Latvija un latvieši pasaulē» ar patstāvīgu Programmu un Statūtiem. Tās mērķi ir visai plaši — mazināt informācijas trūkumu starp dažādās pasaules daļās dzīvojošiem Latvijas izcelsmes zinātniekiem un kultūras darbiniekiem, veicināt viņu ideju un darbu izmantošanu Latvijas interesēs. Par asociācijas valdes priekšsēdētāju kļuva akademiķis J. Stradiņš.

Pēdējie svarīgie notikumi — kopīgais LTF un LZS pārstāvju brauciens aprīlī uz Kanādu un ASV, Nacionālās stratēģijas darba grupas pārstāvju vizīte Rīgā 15.—29. aprīlī, kuras laikā notika sarunas ar LZS vadību, — arī vērsti uz visas pasaules latviešu zinātnieku pūļu apvienošanu Latvijas labā. Sos centienus atbalsta LKP CK un republikas valdība.

Ar konferenci «Latvijas zinātne: problēmas un perspektīvas» 8.—9. jūnijā Rīgā ir beidzies LZS mērķu organizēšanas un darba stila precizēšanas periods.

Rīta Bebre,

LZS Preses komisijas vadītāja

ZINĀTNIEKU SAVIENĪBU ASOCIĀCIJA «BALTICUM»

Pēc LZS iniciatīvas visu trīs republiku zinātnieku savienību pārstāvji pērn, 19. oktobrī pulcējās Rīgā, lai apspriestu kopīgo interešu loku un sadarbības iespējas. Lietuviešu kolēģus (kuri bija ieradušies pilnā jaunievēlētās valdes sastāvā) nodarbina problēmas par zinātnisko nosaukumu un grādu piešķiršanu, lai šo procedūru vairāk vērstu republikas zinātnes interesēs. Viņi izteica vērtīgus priekšlikumus par politisko jautājumu koordināciju, par zinātnes un rūpniecības sadarbības organizāciju. Tika izteiktas domas par triju republiku kopīgu konferenci u. c. zinātnisku pasākumu rīkošanu. Igauniju pārstāvēja LZS valdes priekšsēdētājs profesors P. Sāri. Sēdes dalībnieki pieņēma deklarāciju par Igaunijas, Latvijas un Lietuvas zinātnieku savienību asociācijas «Balticum» dibināšanu.

Visu triju republiku zinātnieku savienību padomju vārdā tika nosūtīta apsveikuma telegramma Armēnijas Zinātnieku savienības dibināšanas konferencei, kas 20. oktobrī nolēma nodibināt Armēnijas Zinātnieku savienību. Par tās pagaidu vadītāju atstāja orgkomitejas priekšsēdētāju, pazīstamo sabiedrisko darbinieku, Armēnijas ZA korespondētājlodekli R. Kazarjanu. Pēc trim mēnešiem paredzēta kongresa sasaukšana, kas ievēlēs padomi un noteiks AZS turpmāko darbību.

Pērn, novembrī oficiāli reģistrēja PSRS Zinātnieku savienību, kuras dibināšanas konference notika jūnija beigās. Saskaņā ar PSRS Zinātnieku savienības statūtiem attiecības ar pārējām Zinātnieku savienībām tiek veidotas uz līguma pamatiem. Dibināšanas konferencē tika atzīmēts, ka visu dibināmo ZS programmas ir līdzīgas, jo balstās uz Latvijas ZS izstrādātās programmas bāzes.

DEKLARĀCIJA

par Igaunijas, Latvijas un Lietuvas Zinātnieku savienību asociācijas «Balticum» izveidošanu

Igaunijas, Latvijas un Lietuvas Zinātnieku savienību padomju pilnvarotie pārstāvji, sapulcējušies Rīgā 1989. gada 19. oktobrī, nolēma radīt Latvijas, Lietuvas un Igaunijas Zinātnieku savienību asociāciju «Balticum».

Radot asociāciju, Igaunijas, Latvijas un Lietuvas Zinātnieku savienības saglabā savu neatkarību, kas noteikta to Programmās un Statūtos.

Asociācijā var iestāties citu Baltijas reģiona valstu Zinātnieku savienības.

Asociācijas mērķis ir Baltijas valstu zinātnieku darbības koordinācija šādās nozarēs:

1. zinātnes, kultūras un izglītības attīstība Baltijas tautu interesēs;
2. pūliņu saliedēšana nolūkā atjaunot Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valstisko suverenitāti;
3. Baltijas kopīgā tirgus radīšanas zinātnisko principu izstrādāšana;
4. sakaru attīstīšana ar pasaules zinātnisko sabiedrību.

Kārtējo sadarbības jautājumu risināšanai tiek radīta Asociācijas Koordinācijas padome uz paritātes principiem.

Šī Deklarācija stājas spēkā pēc tās ratificēšanas Igaunijas, Latvijas un Lietuvas Zinātnieku savienību padomēs.

Deklarācija ratificēta LZS padomes sēdē 1989. gada 26. oktobrī.

LATVIJAS PSR ZINĀTŅU AKADEMĪJAS KOPSAPULCE

4. janvārī notika ZA kopsapulce. To atklāja un vadīja ZA prezidents J. Lielpēteris. Kopsapulces darbā piedalījās ZA īstenie locekļi, korespondētāļlocekļi, ZA zinātnisko iestāžu direktori un zinātnisko iestāžu zinātnisko padomju vēlēti pārstāvji.

J. Lielpēteris informēja par ZA prezidija lēmumu nozīmēt Uldi Viesturu par ZA viceprezidenta vietas izpildītāju, atstājot viņu arī par Koksnes ķīmijas institūta direktoru.

Kopsapulce atbrīvoja A. Kalniņu pēc viņa lūguma no ZA prezidija locekļa pienākumiem.

Istenajiem locekļiem aizklāti balsojot, par ZA prezidija locekļiem ievēlēja Viktoru Hausmani, Egonu Lavendeli, Jāni Stradiņu, Juri Zaķi un par Fizikas un tehnisko zinātņu nodaļas akadēmiķi sekretāru apstiprināja Ivaru Biļinski.

Kopsapulce izskatīja jautājumu par grozījumiem Akadēmijas statūtos.

Statūtu 34. punkts pēc pieņemtās izmaiņas tagad būs šāds:

«Lēmēja balsstiesības Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas kopsapulcē ir akadēmijas īstenajiem locekļiem, korespondētāļlocekļiem, goda locekļiem, akadēmijas zinātnisko iestāžu direktoriem un šo iestāžu zinātnisko padomju vēlētiem pārstāvjiem. Zinātnisko iestāžu zinātnisko padomju pārstāvības normas ir šādas: katram institūtam — 2 pārstāvji; Radioastrofizikas observatorijai, Botāniskajam dārzam, Fundamentālajai bibliotēkai — pa 1 pārstāvim; pārstāvji izvēlami aizklāti balsojot. Balsstiesības jaunu akadēmijas locekļu vēlēšanās un Statūtu izmaiņā nosaka šo Statūtu attiecīgi III daļa un X daļa».

Statūtu 25. punkta 1. rindkopa pēc pieņemtās izmaiņas tagad būs šāda:

«Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas īsteno locekļu vēlēšanās akadēmijas kopsapulcē lēmēja balsstiesības ir akadēmijas īstenajiem locekļiem. Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas korespondētāļlocekļu vēlēšanās akadēmijas kopsapulcē lēmēja balsstiesības ir akadēmijas īstenajiem locekļiem un korespondētāļlocekļiem».

No šīm izmaiņām izrietoši grozījumi izdarīti arī dažos citos Statūtu punktos un Nolikumā par LPSR ZA vēlēšanām.

Par šiem grozījumiem nobalsoja visi īstenie locekļi un korespondētāļlocekļi, kas piedalījās sēdē.

Kopsapulce ar ievērojamu (par — 64, pret — 3, atturas — 6) balsu vairākumu (šajā balsošanā piedalījās akadēmijas locekļi, institūtu un konstruktoru biroju direktori, zinātnisko padomju vēlētie pārstāvji) nolēma uzdot Akadēmijas prezidentam griezties LPSR Ministru Padomē ar lūgumu izmainīt akadēmijas nosaukumu, lai turpmāk sauktos «Latvijas Zinātņu akadēmija».

IN MEMORIAM

Andrejs Saharovs... Katram no mums šis vārds saistīts ar kaut ko savu. Es pirmoreiz šī vecīgi sakumpušā, ārēji tik nevarīgā cilvēka patieso diženumu un spēku īsti izjutu PSRS Tautas deputātu I kongresa dienās. Pie izslēgta mikroфона, viens pret trakojošo «agresīvi-paklausīgo vairākumu», akadēmiķis Saharovs turpināja savu nevienlīdzīgo cīņu par humānisma un saprāta ideāliem. Praktiski viens jau kopš 1957. gada, kad Andrejs Dmitrijevičs pirmoreiz meta izaicinājumu nepielūdzamajai administratīvi-komandējošajai sistēmai, nepiekrītot varasvīru pozīcijai jau-

tājumā par kodolizmēģinājumu atmosfērā sekām. Un tā gandrīz visus garos 32 gadus, tik cik man ir pašreiz...

Rudens sesijas pēdējās dienās sameklēju kuluāros Saharovu, lai uzzinātu, kā virzās Kužņecova «lieta». Pastāstīju, ka daudzu desmitu rīdzinieku parakstīto protestu pret varas iestāžu patvaļu Kužņecova lietas izmeklēšanā, kopā ar savu deputāta pieprasījumu nekavējoties veikt nepieciešamos pasākumus žurnālista dzīvības glābšanai un likumības ieviešanai, nosūtīju Sverdlovskas izpildkomitejas priekšsēdētājam. Andrejs Dmitrijevičs pavēstīja, ka personīgi runājis par šo jautājumu ar Lukjanovu un Gorbačovu, nosūtījis telegrammu Kužņecovam ar lūgumu pārtraukt bada streiku, mazliet vainīgi pasmaidīja un piebilda: «Neko vairāk es nespēju...». Varbūt taisnība Gorbačovam, apgalvojot, ka akadēmiķis Saharovs nebija ne intrigants ne politiķis — tik naivi, pat neloģiski reizēm likās Andreja Dmitrijeviča mēģinājumi pagriezt gigantisko varas mašīnu humānisma un saprāta virzienā. Droši vien dažam labam erudītam tiesībzinātniekam akadēmiķa Saharova politiskais testaments — Eiropas un Āzijas padomju republiku savienības konstitūcijas projekts liksies naivs, taču katru šī dokumenta rindiņu caurstrāvo XX gadsimta lielā humānista un zinātnieka akadēmiķa Saharova kvēlās ilgas pēc cilvēka cienīgas dzīves savai tautai. Konstitūcijas projekta otro pantu Andrejs Dmitrijevičs formulējis šādi: «Eiropas un Āzijas padomju republiku savienības tautas mērķis — laimīga, jēgas pilna dzīve, materiālā un garīgā brīvība, labklājība, miers un drošība valsts pilsoņiem, visiem cilvēkiem uz Zemes neatkarīgi no viņu rases, nācijas, dzimuma, vecuma un sociālā stāvokļa». Domāju, ka daudz neklūdišos apgalvojot, ka šajās nedaudzajās rindiņās akadēmiķis Saharovs ir izteicis savu dzīves kredo, cerībā to nodot kā stafeti citiem, kurus varbūt nespēs nomākt «agresīvi paklausīgais vairākums». Varbūt...

Andris Vilcāns,
PSRS Tautas deputāts

02.01.90.

Aldis Lauzis

NACIONĀLI DEMOKRĀTISKĀ REVOLŪCIJA UN LKP

80. gadu vidū, kad totalitārais, feodāli impēriskais sociālisms («administratīvi komandējošā sistēma») bija nonācis vēsturiskā strupceļā un PSRS sociālekonomiskā un morālpolitiskā krīze sasniegusi draudīgu asumu, PSKP liberālais spārns Mihaila Gorbačova vadībā aizsāka demokratizācijas procesu, kas šobrīd ar nepielūdzamu loģiku pāraudzis visas Austrumeiropas antitotalitāristiskajā revolūcijā. Notiek vispārēja atgriešanās pie parlamentārisma, tautvaldības, politiskās un ekonomiskās brīvības. Baltijas tautas, izmantodamas M. Gorbačova pasludināto jaunās politiskās domāšanas kursu, iet nevardarbīgas nacionāli demokrātiskās revolūcijas ceļu.

Latviešu nācijai un visiem patiesajiem Latvijas dēliem un meitām pavērsies iespēja, sadarbojoties ar citu Padomju Savienībā iekļauto republiku pretimpēriskajiem spēkiem un saņemot pasaules sabiedrības atbalstu, atgūt 1940. gadā zaudēto valstisko neatkarību. Letargiskā pusnauvē iedzīvotājiem, samocītājam un deformētajam nacionālajam pašapziņai, apspiestības un bezcerības iedragātajiem tautas fiziskajiem un garīgajiem spēkiem pienācis atmodas brīdis. Gandrīz pusgadsimtu ilgo pazemojošās gaidīšanas, apvaldītā spīta un klusās pretestības periodu nomainījis aktīvas rīcības laiks, 1987. gada 14. jūnija, 1988. gada 1.—2. jūnija un 8.—9. oktobra un 1989. gada 31. maija laiks. Par reālu uzdevumu kļuvis

1990. gada martā ievēlēt tādu Latvijas PSR Augstāko Padomi, kura parlamentārā ceļā nodrošinātu Latvijas Republikas atjaunošanu.

Sajos apstākļos tagadējai Latvijas Komunistiskajai partijai neizbēgami jāsairst. Tā ir nevis idejisku domubiedru savienība, bet gan valsts mašīnērijas valdošā struktūra. Tāpēc tās rindās ir gan zverināti totalitārisma, impērisma un militarisma balstītāji, varaskāres apmāti tautas interešu nodevēji, karjeristi un pavisam nejauši, politiski inertī cilvēki, gan arī komunistiskās ideoloģijas pievilti, savā būtībā godīgi dažādu nacionālitašu pārstāvji un, visbeidzot, ne mazums tādu cilvēku, kuri nekad nav piekrituši LKP realizētajai prettautiskajai politikai, nav saukušies par komunistiem un partijā iestājušies tikai tadēļ, lai censtos neitralizēt tās postošo darbību, kaut vai nedaudz palīdzētu tautai saglabāt savu fizisko un garīgo potenciālu, tuvinātu totalitārisma sabrukumu. Šī viņu misija LKP rindās faktiski jau ir beigusies. Drīz būs izsmelta arī jaunā, tikai 1988. gadā izvirzījusies LKP demokrātisko aprindu loma — nosargāt tādu LKP vadību, kura būtu «lietussargs» Latvijā norisošajiem demokrātizācijas procesiem, mikstinātu Maskavas un pašmāju konservatoru reakciju uz tiem. Jau tagad šie demokrātiski noskaņotie LKP biedri savu politisko darbību galvenokārt veic ārpus partijas ietvariem. Vai viņi varētu kļūt par jaunas, no PSKP neatkarīgas LKP kodolu? Domāju, ka tas nebūs iespējams, jo viņu politiskais spektrs ir ļoti plašs, turklāt liela daļa no viņiem kreisumu, pat tā sociāldemokrātiskajā variantā, jau sen ir izslimojuši. Topošajā brīvajā politisko spēku spēlē viņi acimredzot lielākoties būs centrīsti ar vispārdemokrātisku vai nacionāldemokrātisku orientāciju. Cilvēki atgriezīsies savā ādā un darbosies tādā virzienā, kurš visvairāk atbilst viņu pasauluzskatam un vērtīborientācijai. Tas, protams, nenozīmē, ka būtu jāaizmirst vienotības ideja, kas tik spilgti iemiesojusies Latvijas Tautas frontē. Jācer, ka, no vēsturiskās pieredzes mācījušies, demokrātiskie spēki labprāt veidos dažādas alianses un koalīcijas un turklāt pat pret saviem oponentiem izturēsies kā pret sacensības jeb spēles partneriem, vārdu «cīņa» un pašu cīņu pieskaitīdami pie neatļautiem paņēmieniem.

Kreisās tradīcijas, iespējams, turpinās tagadējās LKP konservatīvās aprindas, izveidodamas kaut kādu jaunu LKP (sākotnēji varbūt «uz PSKP platformas»). Jācer, ka neatkarīgajā Latvijas valstī tās nevis nostāsies uz ekstrēmīstiska ceļa, bet toleranti piedalīsies dzīves pilnveidē atbilstoši visu sabiedrības slāņu un grupu interesēm. Kas attiecas uz nelabojamajiem totalitāristiem, gudrākie no viņiem, jācer, par vislabāko uzskatīs no spēles izstāties.

Tā vien liekas, ka marta beigās, kad būs ievēlēta jaunā Augstākā Padome, doma dibināt neatkarīgu Latvijas kompartiju, kurā tagadējās LKP vitālākā daļa turpinātu kreisās tradīcijas, jau būs kļuvusi anahroniska. Vai gan jāšaubās, ka šī Augstākā Padome jau savās pirmajās sesijās aizliegs politisko darbību armijā un Valsts drošības komitejā, kā arī spers citus likumdošanas soļus, kuru rezultātā tagadējā PSKP filiāle Latvijas teritorijā no valstspartijas pārvērtīsies tādā pašā pilsoniskās sabiedrības elementā kā visas citas politiskās organizācijas? Ar PSKP korespondējošai neatkarīgai LKP būs grūti savās rindās saglabāt pienākuma turētos «sirdsapziņas ķīlniekus», jo «lietussarga efekts» pavājināsies un, iespējams, arī nebūs vajadzīgs. Šādos apstākļos tiem, kas ir kreisi pēc pārliecības, kopā ar gorbāčoviešiem (šā vārda labākajā nozīmē), kuri gribētu palikt PSKP rindās, lai veicinātu pārbūves uzvaru Padomju Savienībā un pašā partijā, bet negribētu arī nostāties pretī Latvijas neatkarības idejai, acimredzot vajadzētu apvienoties reģionālā atjauninātās PSKP organizācijā, kas būtu nostājusies PSKP Demokrātiskās platformas pozīcijās. Viena no šās organizācijas misijām būtu veicināt saskanīgu, neultimatīvu dialogu starp Rīgu un Maskavu.

Vilhelms Ļuta

KATRAM PĒC PADARĪTĀ

Mūsu ekonomika joprojām ir atpalikusi, neefektīva. Viens no būtiskākajiem šīs parādības iemesliem ir ieradumā — «strādāt kaut kā». Tā nu ir iznācis, ka sociālisms it kā būtu radījis augsni sliņķiem un slaistiem. Istenībā tur ir vainīgs nevis sociālisms, bet gan nekoncekvence sociālisma principu realizācijā — tā saucamais birokrātiskais sociālisms.

Kaut vai, piemēram, realizējot principu — «katram pēc viņa darba». Lai arī bijušas dažādas reformas un pasākumi, darba apmaksā joprojām sastopami sociālās netaisnības elementi. Ir «robi», kuros «garais rublis» nāk, strādājot «kaut kā», bet citur ir jāstrādā, «galvu nepaceļot», ar lielu fizisko un garīgo spēku sasprindzinājumu, kad darba apstākļi vai sirdsapziņa neļauj «kafijot», iztēzēties un izpīpēties.

Par bezdarba nepieciešamību var spriest šādi. Medikamenti, vitamīni, kas atbilstošā devā sniedz stimulējošu vai ārstniecisku efektu, lielās koncentrācijās ir indes, kas organismu nogalina. Līdzīgi ir ar bezdarbu. Lielās devās tā ir sociālā nelaime, turpretim mazās devās tas tautsaimniecībā radītu stimulējošu efektu gan darba ražīgumā, gan kvalitātē un disciplīnā.

Taču, lai cik vilinoša arī liktos nepieciešamība pēc šāda neliela bezdarba, tomēr acimredzot nāksies no šīs idejas atteikties, tāpēc, ka par daudz asiņu ir izliets par tik svētu sociālu iekarojumu. Jāmeklē citas iespējas, kā panākt, lai slaistīties būtu neizdevīgi, lai konsekventi darbotos principi — «katram pēc viņa darba» un «kas nestrādā, tam nebūs ēst». Tas nav viegli izdarāms, jo slaistīšanās sērgai ir dziļas un sazarotas saknes.

Var paprātot par cilvēka psiholoģijas dīvainībām: to, ko saņemam par velti, neprotam novērtēt un cieņā turēt. Darbs mums «pienākas», varam strādāt arī «kaut kā» un «it kā».

Ekonomisko un sociālo likumību neievērošana, to aizstāšana pat ar labi domātiem lēmumiem agri vai vēlu sāpīgi atkožas. Pēdējās desmitgadēs mēs atļāvāmies darba apmaksas līmenim augt straujāk nekā darba ražīgumam. Naudas apjoma pieaugumu nenodrošinājām ar attiecīgu kvalitatīvu preču daudzumu. Jāpasvītro — kvalitatīvu, jo «kaut kā» strādājot, esam saražojuši mantu blākus, kurus paši negribam pirkt.

Arī izglītība mums «pienākas», tadēļ varam atļauties mācīties «kaut kā». Neapzinīgs skolēns vai students par iztēretajiem, izglītībai atvēlētajiem līdzekļiem daudz neuztraucas. Viņš spriež diezgan loģiski: visus no skolas jau neizslēgs, citādi nebūs darba pašiem pedagogiem.

Mums pienākas medicīniskā palīdzība. Un reizums šķiet, ka ar savu veselību varam rīkoties pēc sava prāta — lai dakteri cenšas! Par to, ka dzērumā iegūtu traumu ārstēšanu vajadzētu apmaksāt no paša cietušā kabatas, ir runāts daudz. Taču, aiz pārprastā humānisma, uz visas sabiedrības rēķina turpinām ārstēt tos, kuri sevi tišuprāt saindējuši ar alkoholu, nikotīnu un citām narkotikām.

Tiešs slaists, sliņķis un «it kā» strādātājs vēl ir relatīvi mazs ļaunums, jo tie redzami ar neapbruņotu aci un, lai cik grūti arī būtu, viņus var piespiest strādāt, var mēģināt tikt no tādiem vaļā. Daudz lielāks ļaunums ir tā saucamie strādāšanas imitatori. Tie aktīvi darbojas — atkarībā no sava ieņemamā ranga, tie skandina tukšvārdīgus saukļus un pareizas runas — tas, ko Ļeņins savā laikā trāpīgi nosaucis par politisku tarkšķēšanu, bet tikpat labi tā var būt arī ekonomiskā tarkšķēšana. Darbs tiek imitēts, sastādot dažādu orgtehpasākumu plānus, tukšus lēmumus, cirkulārus. Šāda, pēc būtības antidarba rezultātā rodas daudz ļaunuma, it sevišķi, ja šāds imitators atrodas pārvaldes aparātā. Tiek kropļots mūsu sabiedriskās sistēmas balsts — demokrātiskā centrālisma princips. Lai to efektīvi realizētu, nepieciešams radošs, pacietīgs darbs, galva uz pleciem

un talants. Tā visa imitatoram trūkst, — tad nu tiek spiests uz centrālismu: plūst lēmumi, rīkojumi, par kuriem to raidītājs nekādu atbildību nenes. Tiek pieprasītas dažnedažādas atskaites un izziņas. Veidojas papīru plūsma un birokrātiskais karuselis, kurā nogremdēta ne viena vien laba ierosme. Zemāka ranga vadītājiem tiek saistītas rokas un atņemta lietprātīgas rīcības brīvība, it bieži tos iedzenot bezizejā, virzot padotos uz dienesta pārkāpumiem vai pat saimnieciskiem noziegumiem. Vieglākā gadījumā arī pats zemāka ranga vadītājs un izpildītāji tādējādi netieši tiek orientēti uz «kaut kā jau izkulsimies» darba stilu, galarezultātā veidojot augsni, kurā vairojas un veģetē dažādu kalibru slaisti un sliņķi. Šis vadības stils mūs pieradina izlikties neredzam esošos trūkumus un vēlamo uzdot par esošo.

Par trūkumiem sākām runāt tad, kad tie ir tiktāl samilzuši, ka ar tiem jau spiesti nodarboties vadošie orgāni visaugstākajos līmeņos. Nu visi pamostas un, kas pats kuriozākais, visskaļāk un «pareizāk» cenšas runāt sen pazīstami imitatori, izmantodami situāciju sevis attaisnošanai.

Vai nav sāpīgi atkal un atkal dzirdēt, ka, lūk, tāda vērtīga tehniska ideja pie mums izteikta krietni sen, bet diemžēl nogremdēta? Taču ārzemēs tā uztverta, realizēta, un tagad tik efektīvas un vajadzīgas ierīces iepērkam par lielu naudu. Un atkal mēs esam atpalikuši, un mums ir jāpiepūš vaigi, lai panāktu tos, kuri netūlējās.

Gadu gaitā birokrātisma pūka daudzās galvas ir paspējušas ataugt. Pārbūve birokrātismu ir smagi ievainojusi, bet, vismaz pagaidām, nav iznīcinājusi.

Pēdējā laikā ir jūtams vadošo kadru atsvaidzināšanas process.

Mums jāatrisina lieli uzdevumi, jāatveseļo ekonomika. Zinātnes un tehnikas progressa paātrināšana ir grūti ceļama nasta, kas prasa sabiedrības visu materiālo radošo resursu sasprindzinājumu. Tik vēlmais progress tā arī var palikt mednis kokā, ja neatrisināsim sliņķu, «it kā strādātāju» un imitatoru problēmu itin visos līmeņos.

Redkolēģija: *Ēvalds Mugurēvičs* (atb. redaktors), *Jurijs Artjuhs*, *Elmārs Beķeris*, *Mārtiņš Beķers*, *Juris Ekmanis*, *Jānis Graudonis*, *Jānis Kļava*, *Oskars Martinsons*, *Ruta Skudra*.

Redaktors *Vilhelms Ļuta*.

Информативный бюллетень «Зинатнес Вестнесис» («Вестник науки») АН ЛатвССР и Союза ученых Латвии.

Издательство «Зинатне» АН ЛатвССР, 226530 г. Рига, ул. Тургенева, 19. На латышском и русском языках.

Nodots salikšanai 18.01.90. Parakstīts iespiešanai 15.02.90. JT 05056. Formāts 70×108/16. Tipogrāfijas papīrs Nr. 1. Augstspiedums. 1,4 uzsk. iespiedl., 1,4 uzsk. krāsu nov., 1,6 izd. 1. Metiens 2000 eks. Pasūt. Nr. 48-1. Maksā 30 k. Redakcijas adrese: 226530 PDP Rīgā, Turgeneva ielā 19, tel. 226032. Iespiests tipogrāfijā «Cīņa», 226011 PDP Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

© Izdevniecība «Zinātne», «Zinātnes Vēstnesis», 1990.